

MARIA CAMPBELL

Félvér

(részlet)

Népem Spring Riverbe menekült, amely nyolcvan kilométernyire északnyugatra fekszik Prince Albert-től. A Riel-féle felkelés után olyan félvér családok jöttek ide, mint Chartrand, Isbister, Campbell, Arcand és Vandal, mert a férfiak részt vettek a lázadásban. Riel¹ már meghalt, és vele a reményeik is. Ezt az új területet kis tavak, sziklás hegyek és sűrű bozót borította. Az ide érkezett félvérek önellátó vadászok voltak. Indián testvéreikkel ellentétben nem akartak letelepedni, sem a nyomorúságos megélhetést nyújtó földműveléssel foglalkozni. Saskatchewan tartománynak e része a vadászat miatt vonzotta őket, s mert nem lakták telepések.

Az 1920-as évek végén ezt a területet is felajánlották betelepítésre, ezért tartani lehetett a bevándorlók megjelenésétől. Ekkorra a tavak kezdtek kiszáradni, a vadállatok, a prémes állatok szinte eltűntek. Minthogy a félvér családoknak nem volt hová menniük, többségük úgy döntött, gazdálkodásba kezd, hogy a föld az övé lehessen. Nehezen nyugodtak bele, de ha a gyerekeiknek jövőt akartak biztosítani, a szabad, vándorló életet fel kellett adniuk.

Hatvannégy hektár föld tíz dollárba került – tíz hektárt kellett feltörni és gazdálkodásra alkalmassá tenni három év alatt, hogy birtokba kapják, különben a földet elkobozták a kerületi földművelési hatóságok. Azonban a gazdasági válság és a prémesállat-hiány miatt a családoknak nem tellett szerszámokra a föld feltöréséhez. Néhányuk még elő tudta volna teremteni a pénzt ahhoz, hogy mással végeztesse el a földmunkát, de ezt senki sem vállalta: mindenki attól tartott, hogy drága gépei ilyen köves és mocsaras talajon tönkre mennek. Más családok lóval, ekével próbálkoztak, ám alulmaradtak. Azok a rettenthetetlen emberek, akik bátran szembenéztek a zord időjárással és minden veszéllyel, amely a bozótban fenyegetett, reményt veszve és kétségbeesetten feladták a földdel való harcot. Nem ösztönözte őket belülről semmi, hogy farmerré legyenek.

A hatóságok tehát visszakövetelték a földeket, és felkínálták a bevándorlóknak. Így a félvérek önkényes földfoglalóknak számítottak, és az új tulajdonosok nemegyszer elzavarták őket. A családok külön-külön visszahúzódtak az útszélekre, azokra a keskeny földcsíkokra az országutak mentén, amelyek a Korona tulajdonát képezték. Itt kalyibákat, ólakat építettek, és ettől kezdve „útszéli embereknek” hívták őket.

Nyomorúságuk semmi reményt nem tartogatott a jövőre nézve. Népemnek ezt a generációját is legyőzték. Apáik álmait a lázadás leverése foszlatta szét, ők pedig farmerként vallottak csődöt – csak a kilátástalanság maradt nekik. Életmódjuk Kanada múltjának részét képezte, számukra mégis úgy tetszett, nincs helyük a világon, hiszen semmijük sem maradt. Szégyenkeztek, büszkeségükből és életerejükből minden nap elveszítettek valamicskét. Sajog bennem valami, valahányszor rájuk gondolok. Néhanapján még ma is láthatjuk egyiküket-másikat, a kis- és nagyvárosok eldugott útjai mentén éldegelő meggörnyedt, nyomorék öregembereket és öregasszonyokat, akik a bozótban várják a halált, netán unokáikra vigyáznak, mialatt a szülők leisszák magukat. Akad közöttük, aki még száz év elmúltával is népe igazságáért, jogaiért és egyenlőségéért harcol. Az út végét azonban nem láthatják, és ez az út sok kudarcot és szomorúságot tartogat számukra.

Gyermekkoromban egy büszke és boldog nép életéből láthattam villanásokat. Hallottam nevetésüket, nézhettem táncaikat, éreztem szeretetüket.

Egy közeli barátom azt mondta:

– Maria, vidám könyvet írnál. Nem volt olyan rossz életünk. Tudjuk, hogy hibáztunk, ne légy túl szigorú.

Nincs bennem keserűség. Túl vagyok rajta. Tudom, nemcsak nekünk jut ki a szegénységből. A ti népeteknek is lehet része benne, de legalább álmodhattatok a régmúlt időkben, bízhattatok a holnapban. Apám csak részegen mert visszazólni fehér embernek. Sem őt, sem népem más fiát nem láttam emelt fővel elmenni fehér ember előtt. Amikor berúgtak, erőszakosak és harciasak lettek, ilyenkor a fehérek tartottak tőlük. De ez ritkán fordult elő, mert legtöbbször túl sokat ittak, elérzékenyültek, elsírátkák a múltat, és egymással verekedtek össze, vagy hazamentek, hogy megrettent feleségüket verjék el. Ám előrefutottam a történetben, így visszatérek, és újra kezdem, hogy elmondhassam apám családjának történetét.

Campbell dédapám Edinburghból, Skóciából jött ide a fivérével. Mindketten erős, keménykötésű férfiak voltak; a hajóúton összevesztek és kitagadták egymást. Kanadának ugyanazon a részén telepedtek le, mindketten őslakos nőt vettek feleségül, és családot alapítottak. Dédapám félvér nőt választott, Gabriel Dumont² egyik

1 Louis Riel (1844–85) a félvérek jogaiért és kultúrájuk megőrzéséért két lázadást vezetett a kanadai kormány ellen (1869–70, illetve 1885). A kanadai tartományokat 1867-ben egyesítették szövetségi állammá, ezt ellenezték Riel és hívei. Őt tartják Manitoba tartomány alapítójának. 1885-ben összeesküvés vádjával halálra ítélték és kivégezték.

2 Gabriel Dumont (1837–1906) félvér vadász, kereskedő, politikai és katonai vezető, L. Riel katonai parancsnoka az 1885-ös északnyugati felkelésben.

unokahúgát. Házasságkötésük előtt a két fivér ugyanazt a nőt akarta magának, és bár dédapám győzött, meg volt győződve róla, hogy egyetlen fiának valódi apja az ő fivére, ennél fogva Campbell nagyapát sosem ismerte el saját gyerekeként, és a fivéréhez sem szólt egy szót sem élete hátralévő részében.

Dédapám a Hudson's Bay hálózat egyik boltját vezette néhány mér földnyire Prince Albert-től nyugatra, s a környékbeli félvérekkel és indiánokkal kereskedett. Amikor 1885-ben kitört az északnyugati lázadás, ő a fehér telepesek és az északnyugati lovascsendőrség oldalára állt. Nem volt népszerű szomszédai és kuncaftjai szemében. Az öregek „Csi-pi-hus”-nak csúfolták, ami azt jelenti: „Föl-leugráló, gonosz szellem”. Kegyetlen embernek tartották, aki ugyanazzal az ostorral verte feleségét, fiát és jószágait.

Campbell nagyapa egyszer, úgy tízéves korában megszökött otthonról. Az apja megtalálta, lovára kötözte, majd felült a kordéra, és hazáig egyfolytában verte ostorával a lovat és nagyapát.

Dédapám féltékeny természetű lévén meg volt győződve arról, hogy a feleségének a környezet minden félvérével viszonya van. Amikor a felkelés kitört, és neki otthonától távoli gyűlésekre kellett járnia, magával vitte a feleségét is. Az asszony viszonzásként továbbadta a lázadóknak az összes információt, amit a gyűléseken hallott, sőt élelmet és muníciót lopott számukra férje boltjából. Amikor az rájött, nagyon dühös lett, és úgy döntött, a legjobb büntetés asszonya számára a nyilvános megkorbácsolás lesz. Hátáról letépte a ruhát, és úgy megverte, hogy dédanyám háta élete végéig sebhelyes maradt.

Dédapám nem sokkal ezután meghalt. Néhányan azt suttozták, a felesége családja tette el láb alól, de biztosat senki sem tud. Felesége anyja családjához ment vissza, akik a mai Prince Albert Nemzeti Park területén éltek. Noha indiánok voltak, sohasem tartoztak egyik rezervátumhoz sem, mivel nem jelentek meg a szerződés-kötéskor. Az asszony a Maria-tó mellett épített faházat, és ott nevelte fel a fiát. Évekkel később, amikor a terület nemzeti parkká nyilvánították, a kormány távozásra szólította fel. Ő ezt elutasította, és amikor minden békés módszer kudarcot vallott, kiküldték a csendőrséget. Dédanyám bereteszte az ajtót, megtöltötte puskáját, és amikor a csendőrök megérkeztek, a fejük fölé lőtt, azzal fenyegetőzött, hogy rájuk céloz, ha közelebb jönnek. Ott hagyták, és soha többé nem háborgatták.

Emlékszem rá: aprócska asszony volt, fehér haját mindig szépen befonta, és fekete zsinórral kötötte meg. Fekete, bokáig érő kötényruhákat hordott magas nyakú, hosszú ujjú blúzzal. Nyakán négy-öt színes gyöngysort

és rézláncot viselt. Csuklóján réz karperecek voltak, amelyekkel az ízületi gyulladás ellen védekezett. Szoros, bokáig érő harisnyában és mokaszinban járt, amelyek kiemelték csinos bokáját.

Campbell dédanyám, akit mindig „Csicsum”-nak hívtam, Gabriel Dumont unokahúga volt, és egész családjá Riel és Dumont oldalán harcolt a lázadás alatt. Gyakran mesélt nekem a lázadásról és a félvérekéről. Azt mondta, a mi népünk sosem akart harcolni, mert más természetű. Sosem akartunk mást, mint hogy békén hagyjanak, élhessünk, ahogyan akarunk. Csicsum nem tudta elfogadni a batoche-i vereséget, és azt mondogatta:

– Azt hiszik, azzal, hogy Rielt megölték, bennünket is megöltek, de egy napon, lányom, minden megváltozik.

Csicsum megvetéssel fogadta a telepesek érkezését, és amikor azok ott maradtak azon a földön, amit ő a miénknek hitt, nem volt hajlandó tudomásul venni ottlétüket, átnézett rajtuk, ha találkoztak. Nem tért át a kereszténységre, kitartott amellett, hogy keresztény emberhez ment férjhez, és ha létezik pokol, akkor ő azt megtapasztalta, ennél rosszabb a halál után sem lehet semmi! Nem fogadott el sem szociális segílyt, sem öregkori nyugdíjat. Amíg egyedül élt, vadászott, csapdákat tett ki az erdőben, veteményeskertet művelt – teljes önellátásra rendezkedett be.

Campbell nagyapa, Csicsum fia csendes ember volt. Senki sem emlékszik rá valójában, mivel a még élő öregek ritkán látták őt és feleségét. Campbell nagymama alacsony termetű volt, haja fekete és göndör, szeme kék. A Vandal családból származott, amely szintén részt vett a lázadásban. Úgy emlékszem, keveset beszélt, és sosem láttam hangosan nevetni. Miután megesküdtek, az erdő sűrűjébe mentek lakni, és nemigen foglalkoztak a többiekkel. Campbell nagyapám jó barátja volt Szürke Bagolynak, annak az angolnak, aki a vidékünkre jött, és indián módjára élt. Nagyapa nagyon tisztelte a földet, és csak annyit vett el tőle, amennyi a fennmaradáshoz kellett. Apa nagyapáról mint finom, kedves emberről beszélt, aki sok időt töltött a gyerekeivel. Fiatalon halt meg, kilenc gyereket hagyott maga után, a legidősebb az én tizenegy éves apám volt.

Miután nagyapa meghalt, Campbell nagymama elment egy fehér birtokra, és napszámosnak jelentkezett apámmal együtt: egy hektár földön hetvenöt centért irtották az erdőt. Lábukat nyúlászörrel és régi újságpapírokkal patyulálta be, erre húzták a mokaszint. Régi kabátokat vettek fel, lovas szánnal jártak ki dolgozni. Apám mesélte, néha olyan hideg volt, hogy folyt a könnye – ilyenkor nagyanyám levette saját lábáról a nyúlászört, apámra tekerte, és tovább dolgozott.

Tavasszal, miután a farmerek feltörték a kiirtott erdőt, nagyanyámék visszatértek, köveket, gyökereket szedtek ki a földből, és elégették, mivel a farmerek nem fizették ki a hektáronkénti hetvenöt centet, amíg mindent el nem végeztek.

Ősszel a betakarításban segédkeztek. Mindaddig így éltek és dolgoztak, amíg az összegyűjtött pénzből saját kis földet nem vettek. Nagyanyám és apám faházat is épített, és három éven át próbálták feltörni a földet. Mivel csak két lovuk volt, és apám ezekkel napszámba is ment dolgozni, nagyanyám sokszor maga húzta az ekét. Három év keserves munka után sem tudták teljesíteni az előírt követelményeket, így a földet elvették tőlük. Ekkor odaköltöztek a többi „útszéli ember” közé.

Ahogy apám és fivérei cseperedtek, vadászni kezdtek, csapdával prémis állatokat ejtettek el, és ezeket, valamint a házi whiskyt eladták a közeli farmereknek. Amikor sorra megnősültek, nagyanyám kalyibája mellé építették a sajátjukat.

Campbell nagymamát a szívünkbe zártuk. Apám is nagyon szerette, és szépen bánt vele. Nagyanyám keményen dolgozott, folyton csinált valamit. Amikor apám azt mondta neki, hogy ne fáradjon tovább, tud róla gondoskodni, nagyanyám dühös lett, és azt felelte, apám a saját családjáról gondoskodjon, semmi köze hozzá, ő mennyit dolgozik. Továbbra is irtotta a telepesek földjén az erdőt, szedte ki a köveket, segített, ha szült egy asszony, vigyázott a gyerekeikre, ha megbetegedtek. A háza mindig nyitva állt mindenki előtt kis közösségünkben, bárki bejöhett, de a negyven év alatt, amíg ott élt, egyetlen fehér ember sem látogatta meg, és csupán három öreg svéd jött el a temetésére.

Apám tizennyolc évesen nősült meg. A Sandy Lake Indián Rezervátumba ment el sportnapra, amikor megpillantotta az akkor tizenöt éves anyámat, aki megtetszett neki, és meg is szerezte. Jóképű, fekete, göndör hajjú, kékesszürke szemű, vagány és vadóc fiatalember volt. Imádott táncolni, akkor is táncolt, amikor anyám megpillantotta: mokaszinos lába cikázott a Red River-i ugrós táncban. Apám pedig akkor látta meg először anyámat, amikor az zabliszt lepényt készített a sátruk előtti tűzön. Anyám éppúgy fordította meg a lepényt, akár az ő anyja. Amikor anyám felnézett, olyan szép volt, hogy apám majd leesett a kocsiról. Apám elmesélte, hogy érdeklődött anyám felől néhány embernél, akik azt mondták neki, a lány Pierre Dubuque egyetlen gyermeke, így jobban tenné, ha békén hagyná, különben az öreg akár le is löheti. Apám szerint anyámnak sok cso-

dálója akadt, közöttük a leghevesebb egy svéd fiatalember a szomszédságból, akinek nagy birtoka és sok pénze volt. Apám azt is elmondta, hogy rögtön elhatározta, feleségül veszi anyámat. Azon az estén észrevette, hogy anyám szeret táncolni, ezért apám olyan fergetegesen táncolt, ahogy csak tudott, remélve, hogy a lány észreveszi. Anyám elmesélte, hogy amikor meglátta apámat, azonnal megérezte, összetartoznak. Emlékszem, apám még kislánykoromban is folyton nevetett és énekelt, de az évek során megváltozott.

Anyám nagyon szép volt: aprócska, kék szemű, barna hajjú; csöndes és kedves. Nem járt el szórakozni, és nem hangoskodott, mint a többi asszony körülötünk. Mindig tevékenykedett – főzött, varrt. Szerette a zenét és a könyveket, órákon át olvasott nekünk azokból a könyvekből, amiket apja adott neki. Így én Shakespeare-en, Dickens-en, Walter Scotton és Longfellow-n nőttem fel.

Képzetelemet megmozgatták ezek a történetek. Jó időben testvéreimmel összegyűjtöttük az unokatestvéreinket, és a ház mögött színházasdit játszottunk. A ház volt a Római Birodalom, a két fenyőfa Róma kapuja. Én Julius Caesart alakítottam, magam köré lepedőt tekertem, fejemre fűzfakoszorút tettem. Jamie bátyám Marcus Antonius volt, és az egész telepet bezengték az „Ave Caesar!” kiáltások. Máskor meg tutajt építettünk, rá színpompás foltvarrások baldachint tettünk, aminek négy sarkáról anyánk sáljai lengtek. Leterítettünk egy régi barnamedve-bőrt, és Kleopátra máris a fedélzetre léphetett: ő a fehérbőrű, vörös hajjú unokatestvérünk volt.

Szerettem volna én lenni Kleopátra, de Jamie bátyám így szólt:

– Maria, te túlságosan sötétbőrű vagy, és a hajad is olyan, mint egy négeré.

Így aztán Caesart kellett játszanom. Kleopátra szolgálai mind a fedélzetre mászhattak, a tutajt belöktük az árokpárti csatornába. Én mint Caesar vártam őket a túlparton, és köszöntöttem Kleopátrát Rómában. Szegény Kleo és szolgálai gyakran rossz véget értek, mert a tutaj rönkjei meglazultak, és ők a vízbe estek. Akkor a szenátorok, vagyis anyáink kihalászták őket, és más játékot kellett kitalálnunk. Sok fehér szomszédunk kérdezgette, mit játszunk – kinevettek bennünket, és a fejüket csóválták. Szerintem mókás dolog volt: Caesar, Róma és Kleopátra az észak-saskatchewan-i erdőségek félvérei között.

Anyám gyakran nevetett azokban az években, és én leginkább a tiszta, fűszeres illatra emlékszem, amikor magához ölelt és énekelt nekem esténként. Lány hangján a kisgyerekeket álomba énekelte-ringatta.

Anyám szülei egyáltalán nem hasonlítottak apám családjához. Dubuque nagymama regisztrált indián³ asszony

3 „Regisztrált indián”: olyan kanadai őslakos, akinek törzse aláírta az „indián törvényt”.

volt, más, mint Campbell nagymama, mert ő zárdában nevelkedett. Dubuque nagyapám, a hatalmas természetű, erős akaratú francia az iowai Dubuque-ból származott. Apja prémes állatokra vadászott, és a spanyol királytól kapott Iowában földet. Ott a család bányászattal foglalkozott, deszkával kereskedett, és megalapította Dubuque⁴ városát. Nagyapám átjött Kanadába, és a zárda apácáinak segítségével intézte el a házasságot. Anyám egyetlen lány volt a családban, öt éves korában adták zárdába, hogy tanulhasson.

Nagyapám azt akarta, hogy anyám úriemberhez menjen férjhez, és úri hölgyhöz méltó életet éljen. Kétségbeesett, amikor anyám megszökött apámmal. S hogy bánata még nagyobb legyen, szüleim vadászni voltak, amikor kora tavasszal megszülettem. Nagyapám azonban fél évvel később, az esküvőn áldását adta rájuk.

Kürtösi Katalin fordítása

4 Dubuque az amerikai angolban az elmaradott, közönséges emberek lakóhelye (kb. a magyar „alpári” megfelelője).

MARCO MICONE Az elvarázsolt fügefá

A felégetett tarlok láttán mindjárt otthon éreztem magam. A tűz hullámokban kúszott lassan fölfelé a meredek lejtőkön feketén hagyva maga mögött a hegyoldalakat. A szélben kormos szalmaszálak kavargtak. Az út kirtartóan kigyózott fölfelé az Appennin-hegységen. A falvak, akár a málhák a nyergen, úgy sorakoztak a lejtőkön, akármelyikük az én falum is lehetett volna. Amióta elhagytuk a római repülőteret, nagybátyám egyfolytában a vidék történetéről monologizált, miközben buzgón tekergette Fiat ötszázasának kormányát, szóáradatát csak akkor szakította meg, ha dudált egyet-egyet a szakadék feletti kanyaroknál.

– Nézd – mondta a faluba érve –, csaknem minden második ház üres, az emberek elköltöztek, mert elégük volt abból, hogy a kormány folyamatosan becsapja őket. Az itthonmaradottak meg a kívándorlókon állnak bosszút úgy, hogyha tehetik, becsapják őket.

A félig olaszosított angolt, félig helyi tájszólást hallgatva nem győztem csodálkozni ennek a fiatal gimnáziumi tanárnak a bőbeszédűségén, akit elutazásom előtt nem ismertem. Tizenegy éves korától bentlakó volt Nápolyban, egy szemináriumban, ahonnan tíz évvel később, mint ateista lázadó került ki.

Lofondo úgy szunyókált a templomtorony körül, akár egy birkanyáj a pásztor védelmében. Csak néhány öregember üldögélt a templomkerti platán árnyékában, göcsörtös kezüket botjukon nyugtatva figyelték érkezésünket, és félig csukott szemmel követték, ahogy autónk eltűnik a főutca végén. A toronyóra épp kettőt ütött, amikor ez az aprócska kerek katlan, amelyben reggel óta főttem, szabadon engedett. Még ki sem szálltam, egy kérges kéz máris megragadta a fejemet, a nagyapám volt, szertartásosan homlokra csókolt. Amikor átölelt, éreztem, a háta púpos, az ölelése gyenge, nagyon megöregedett néhány év alatt.

– Most, hogy a nagymama már nincs velünk, minden évben visszajövök – mondtam sírással küszködve.

– Apádat azzal kellett fenyegetnem, hogy kitagadom, ha nem engedi meg, hogy haza gyere az idén – felelte, és kedvesen megcsipkedte az arcomat.

– Megnőtt-e a fügefá?

– Annyira nem, mint te.

A Torinóban gyártott katicabogarat mintha épp nagybátyám és nagyapám méretére készítették volna. Ennek a kis utcácskának a közepén, amelyet alacsony ajtajú évszázados házak szegélyeztek, úgy éreztem, egy letűnt világba cseppentem. Egy vemhes kecske mekegése ébresztett föl képzelgésemből. A kecske óriásira duzzadt tőgye csaknem az utcakövet súrolta. Mindezek ellenére az a furcsa érzésem támadt, hogy soha nem hagytam el Lofondót, mert itt semmi sem változott. Legfeljebb olyasfajta csalódással keveredő kíváncsiságot éreztem, mint amit a gyerek érez, amikor az ünnep után felébrednek.

Szerettem volna a szőlőbe futni, hogy megcsodáljam a fügefámat, amit néhány nappal elutazásom előtt ültettem nagyapámnak.

– Élő emléket szeretnék tőled. Úgy akarom gondozni, mintha téged gondoználak – mondta.

Azonban mielőtt a szőlőbe rohantam volna, halaszthatatlan kötelesség várt rám. A látogatóba hazatérő emigránsokra kötelező liturgia szerint előbb a konyhasztalon kellett celebrálnom. Az egyik bőröndömből kiraktam a dobozokat a kockacukorral és az örölt kávéval, és elegendő aszpirint ahhoz, hogy Molise összes kereszténydemokrata pöffeszkedője gyomorfekélyt kapjon. Nagyapa megragadta a tablettákkal teli üvegeket és berakta a dagasztóteknőbe, a kenyerek mellé. Nagybátyám, akit zavart ez az ajándékozás, bevitt abba a szobába, ahol az ágyam állt. És azonnal folytatta a monológját, azt magyarázgatva, hogy ameddig a déliek a kiürült és férfiatlanított falujuk feletti bánatukban cukorral és aszpirinnel vigasztalódnak, megérdemlik a munkanélküliséget és a maffiózó földesurakat.